
STRAIPSNIAI

PIRMIEJI LIETUVOS VALDOVAI: GIMINIŠKA MEILĖ IR MIRTINA NEAPYKANTA

Artūras Dubonis

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-2001 Vilnius, Lietuva

---

Problemos aktualumą pagrindė Henrykas Paszkiewiczzius: tais tamsiais laikais, t. y. nuo Traidienio mirties iki Vytenio įsiviešpatavimo (1282–1295 metais), prasideda gedimainaičių-jogailaičių giminės valdymas, kurios reikšmės ir vaidmens Rytų Europos istorijoje net nereikia papildomai aiškinti¹. Lietuvos didžiojo kunigaikščio (toliau – Ldk) Traidienio giminystės ryšiai – svarbi jungtis tarp Mindaugo ir gedimainaičių. Problemos istoriografija nedidelė. Iš panaudojamų faktų apie Ldk Traidienio giminiavimąsi su Mindaugo – pirmąja Lietuvos valdančiąja dinastija ir apie vėliau Lietuvą valdžiusius jo palikuonis nesunku išskirti kelis pagrindinius argumentus: Ldk Traidienio lietuvių keršto Haličo kunigaikščiui Levui Danilovičiui grėsmė 1282 m. už Vaišvilko nužudymą (1267 m.) – kerštas už giminaitį (todėl Traidenis iš Mindaugo giminės arba šeimos²); Hipatijaus metraštyje (HM) pateikiama keršto data – 1282 metai rodo, kad dar valdė Traidenis arba jo įpėdinis³; duomenų apie vidaus neramumus Lietuvoje po Traidienio stoka patvir-

---

¹ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie a Moskwa*, t. 1: Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku, Warszawa, 1933, s. 142.

² Traidenis – iš Mindaugo giminės, žr.: E. Gudavičius, LDK valdovai po Mindaugo, *Mokslas ir gyvenimas*, 1988, Nr. 8, p. 10. Patikslinama – tai netiesioginė giminystė su Mindaugo šeima (žr.: E. Gudavičius, *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1999, t. 1, p. 69). Napatikslinama, ar Traidenis giminiavosi su Mindaugo gimine, ar su šeima, žr.: A. Nikžentaitis, *Gediminas*, Vilnius, 1989, p. 8; A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino: ikikrikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, Klaipėda, 1996, p. 10–11.

³ Ипатьевская летопись, *Полное собрание русских летописей* (toliau – HM), С.-Петербург, 1908, т. 2, стр. 891: „[1282] ... Володимеръ же и Юрьи начаста рать свою наряжати. на Болеслава. Володимеръ же пославъ и Литвою възведе. и тако поидоша

tina nuoseklų valdžios perėmimą – atėjęs į valdžią Ldk Daumantas buvo jo giminaitis arba sūnus⁴; Traidenio žento, Mazovijos kunigaikščio Boleslovo II 1284–1286 m. gimusiam sūnui suteiktas senelio Traidenio vardas – tą sunku įsivaizduoti, jei Lietuvoje būtų valdęs Ldk Traidenio priešas⁵.

Lietuvos sosto išlaikymo vienos giminės (ar net šeimos) rankose koncepcijos argumentų ištakos slypi H. Paszkiewicziaus atskleistoje HM informacijoje apie Haličo kunigaikščio Levo savo sūnaus Jurijaus perspėjimą 1282 m. nesileisti kartu su lietuviais į karo žygį, nes yra pavojus, kad jie keršys už savo kunigaikštį Vaišvilką, kurį kadaise nužudęs. Lietuvos istorikas lenkas atsargiai pozityviai pastebėjo, kad iš šio fakto matyti, jog Lietuvoje tuo metu valdė kažkoks Vaišvilkiui artimas žmogus ar giminaitis, kuris galėjo būti Traidenio sūnus (gal sūnūs), nes nėra duomenų, paneigiančių Traidenio palikuonių valdymo tikimybę⁶. Naujausioje lietuvių istoriografijoje ši išvada prigijo ir plėtojama į Traidenio giminaičių grandinę įtraukiant Mindaugo laikais gyvenusį Skalmantą (Traidenio brolis?), kurį XIV a. II pusės algirdaičiai pavadino savo proseneliu⁷. Netikėta čia yra kita: HM nurodė klaidingą 1282 m. karo žygio datą, o preciziškas tyrinėtojas H. Paszkiewiczius ją priėmė, nors tikroji 1286 m. data buvo jam žinoma, kadangi patikslinta dar iki jo monografijos pasirodymo⁸. Kaip regime, giminiavimosi išvada reikia iš naujo patikrinti, nes 1286 m. lietuvių žygio metu Traidenio jau ketverius metus nebuvo tarp gyvųjų. **HM kalbėjo ne apie jo lietuvius.** Abejones sustiprina

---

вси. и Юрьи князь. с ними же идяше на Болеслава. яко быша в Мельнице. и присла к нему о(те)ць его Левъ. река емоу тако с(ы)ну мои Юрьи. не ходи самъ с Литвою. оубиль я князя ихъ Воишелка. любо восхотять мьсть створити Юрьи же не поиде. по отне слове. но посла рать свою“. H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 143, 145; A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino...*, p. 11 (autorius klaidingai teigia, kad HM 1282 m. minimo žygio metu Traidenis dar buvo gyvas).

⁴ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 145; J. Puzyna, Kim był i jak się naprawdę nazywał Pukuwer, ojciec Gedymina, *Ateneum Wileńskie*, 1935, r. 10, s. 29; J. Puzyna, Sukcesorowie Trojdena, *Ateneum Wileńskie*, 1938, r. 13, s. 7; M. Giedroyć, The Rulers of Thirteenth-Century Lithuania: a Search for the Origins of Grand Duke Traidenis and his Kin, *Oxford Slavonic Paper*, 1984, vol. 17, p. 10; A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino...*, p. 11.

⁵ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 142–143; A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino...*, p. 11.

⁶ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 143, 145. Autoriaus frazė *bliski Wojsielkowi* verstūsi „artimas, giminingas“.

⁷ A. Nikžentaitis, *Gediminas...*, p. 8; A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino...*, p. 11; J. Ochmański, *Dawna Litwa*, Olsztyn, 1986, s. 23.

⁸ Data pagal: М. Грушевський, Хронологія події Галицько-Волинської літописи, *Записки наукового товариства імені Шевченка*, 1901, кн. 3, с. 52 (jis, be 1286 m., neatmeta ir 1285 m.). Plg., H. Paszkiewicz, *Regesta Lithuaniae*, recensuit H. Paszkiewicz, Varsoviae, 1930, t. 1, Nr. 648 (datuoja irgi 1286 m.). Datavimas įtikina, žr.: B. Włodarski, *Polska i Ruś 1194–1340*, Warszawa, 1966, s. 205; G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, t. 1: Trudne początki, Poznań, 1998, s. 51 (1286 m.).

to paties metraščio pasakojimas apie Ldk Traidenio draugystę su kunigaikščiu Levu: užvaldęs kraštą Traidenis nerengia jokio keršto tariamo giminaičio Vaišvilko žudikui⁹; nutrūkusi draugystė su Levu buvo vėl atnaujinama apie 1279 m.¹⁰, netgi organizuojamos bendros politinės akcijos¹¹.

Šios problemos sprendimo tikslumas susijęs su Lietuvos valdžios reprezentantų pirmais metais po Traidenio mirties aptarimu. Jo mirties data nežinoma, tik formaliai įrodoma; tiesa, tvirtai įsigalėjusi – 1282 m. pradžioje galbūt ėjo paskutinės jo gyvenimo savaitės¹². Po to šaltiniai vieną kartą informuoja apie Ldk Daumantą¹³. Jis žuvo per mūšius, kai Lietuvos kariuomenė 1285 m. kovo mėnesį puolė Olešnią, Tverės vyskupo Simeono Polockiečio valsčių¹⁴. Tvirtinama, kad Daumantas paveldėjo valdžią po Traidenio, ir mėginama nustatyti jų giminytės ryšius – giminaitis ar sūnus¹⁵. Kai kurios 1285 m. žygio aplinkybės svarbios, nes tikrai gali liudyti jeigu ne giminytę, tai kažkokius jo ryšius su Traideniu¹⁶. Dau-

⁹ *HM*, str. 871: „Троиденеви же еще княжащоу. в Литовьской земле. живяше со Львомъ во величе любви. шлючи многы дары межи собою“; *HM*, str. 868: „Воишелкъ же бояшетъс Лева. и не хотяшет ехати. но поеха на Василкови роуке“.

¹⁰ Šią datą nurodo H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 137–138; R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą*, Vilnius, 1975, p. 165. Draugystės atnaujinimą 1276–1277 m. datuoja M. Грушевський, *Хронологія події*, c. 49.

¹¹ Žr. 26-ą nuorodą.

¹² H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 141; E. Gudavičius, *Lietuvos istorija...*, p. 73.

¹³ Neabejotinas Lietuvos valdovas, kadangi, anot E. Gudavičiaus, didžiųjų Vladimiro kunigaikščių požiūrį išreiškiantis Lauryno metraštis titulais nesimėto, žr.: E. Gudavičius, *LDK valdovai...*, p. 10.

¹⁴ Лаврентиевская летопись, *Полное собрание русских летописей*, Санктпетербург, 1846, t. 1, c. 207: „...воевали Литва Тферьского владыки волость Олешню; и совкупившися Тверичи, Москвичи, Волочане, Новоторжци, Зубчане, Ржевичи и шедше биша Литву на лесъ ... великого князя ихъ Домонта убиша...“. Data pagal H. Paszkiewicz, *Regesta*, Nr. 635. Lietuvių istoriografijoje siūloma vardo *Домонт* rekonstrukcija *Domantas*. Iš tikrųjų tai tik vardo *Daumantas* rusiškasis variantas. Pvz., Daumanto Timotiejaus Pskoviškio vardas rašytas kaip *Довмонт*, *Домонт*, *Домант*, plg., В. И. Охотникова, *Повесть о Довмонте*, Ленинград, 1985, тексты *passim*.

¹⁵ Nuosakesnieji neneigia giminiavimosi tikimybės: H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 143, 145; E. Gudavičius, *LDK valdovai...*, p. 10; A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto...*, p. 11. Radikalesni tyrinėtojai įsitikinę, kad Daumantas – Traidenio sūnus: J. Puzyna, Kim był i jak się naprawdę nazywał Pukuwer..., s. 21–22, 29; J. Puzina, Sukcesorowie Trojdena, s. 7; M. Giedroyć, *The Rulers of Thirteenth-Century Lithuania...*, p. 11.

¹⁶ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Polocko vaivadijoje buvo vietovė retu lietuvišku *Довмонтовыцызна* vardu (Kubličiai arba Nevelščyzna, apie 50 km į pietvakarius nuo Polocko), žr.: И. Спрогис, *Географический указатель выборных документов из актовых книг Виленского центрального архива*, Б. м. и г., c. 246. Tokios vietovės būdingos tik etninės Lietuvos teritorijoms. Papartėlių apyl. buvo Daumantiškių gyvenvietė, ten XVII–XVIII a. gyveno bajorai Daumantai, žr.: *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, SA 4806, l. 301. Papartėliai priklausė Traidenio tėvonijai Kernavei, žr.: Z. Wojtkowiak, *Litwa Zawilejska w XV pierwszej połowie XVI wieku*, Poznań, 1980, s. 54–56. Gal ši vietovė ir rodo ryšius su Traideniu, bet giminiavimuisi įrodyti šio fakto per mažai.

mantas užpuolė Traidienio laikų Polocko vyskupo, kuris 1274 m. tapo Tverės ganytoju, žemes. Akivaizdžiai deklaruojamas naujojo lietuvių valdovo priešiškas. Vėliau Tverės žemės iš Lietuvos nebebus puolamos¹⁷. Nors mes nieko nežinome apie vyskupo Simeono Polockiečio bendravimą su Ldk Traideniu – taikus jis ar priešiškas, tačiau politiniai žygio tikslai Ldk Daumantą perkelia į potencialių Traidienio priešų stovyklą. Puolant Tverės žemes, paliečiami ne tik vyskupo, bet kartu ir jos velionio valdovo paveldėtojų interesai. Tarp jų atsiduria Haličo kunigaikščio Levo Danilovičiaus marti, sūnaus Jurijaus žmona, Jaroslavo Jaroslavičiaus Tveriškio (Aleksandro Jaroslavičiaus Nevskio brolio) duktė (jie apsivedė 1282 m.)¹⁸. Be to, Daumanto žygis į Tverę užkliudė ne vien haličiečius su tveriečiais. Atrodo, kad asmeninės antipatijos buvo derinamos su konkrečiais politiniais uždaviniais Šiaurės Rytų Rusios kunigaikštystėse. Naujojo Lietuvos valdovo užsienio politikos deklaracijoje į priešus įrašytas Vladimiro didysis kunigaikštis Dimitrijus Aleksandrovičius su žentu Daumantu Timotiejumi Pskoviečiu, Maskvos kunigaikštis Danila, Tverės kunigaikštis Michailas (nors jis buvo nepilnametis). Visi jie 1283–1284 metais palaikė Dimitrijaus kovą su broliu Andrejumi Aleksandrovičiumi dėl didžiojo kunigaikščio valdžios¹⁹. Ir 1285 m. ypatingi. Kunigaikštis Andrejus, nuvykęs pas totorius ir gavęs jų pagalbą, dar kartą sutelkė jėgas prieš brolį, bet buvo Dimitrijaus sutriuškintas²⁰. Tai įvyko netrukus po Daumanto žūties prie Olešnios ir leidžia pastebėti Daumanto ir Andrejaus veiksmų derinimą. Lietuvių valdovas užpuolė rusų kunigaikščių nuo Naugardo iki Haličo konstruojamą politinę sistemą, kurią palaikė totoriai. Ir Dimitrijų, ir Levą globojo galingasis totorių temininkas Nogajus²¹. Daumanto laikų lietuvių draugas, Voluinės kunigaikštis Vladimiras nemėgo pusbrolio Levo už tai, kad realizuodamas savo tikslus šis dažnai rėmėsi totoriais²².

¹⁷ A. Dubonis, Ties Lietuvos ir Maskvos tarpusavio santykių ištakomis, *Tarp istorijos ir būtovės: studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, Vilnius, 1999, p. 55–57.

¹⁸ Летопись по Воскресенскому списку, *Полное собрание русских летописей*, Санктпетербург, 1856, т. 7, с. 176: „Того же лета ведена въ Вельнь (=Вольнь) дщи Ярослава Ярославича Тверскаго за князя Юрья Вольньскаго; *НМ*, стр. 883–884; В. Т. Пашуто, *Очерки по истории Галицко-Вольнской Руси*, [Москва], 1950, с. 299; В. Włodarski, *Polska i Ruś...*, s. 200.

¹⁹ П. С. Борисов, *Политика Московских князей: конец XII – первая половина XIV века*, Москва, 1999, с. 68.

²⁰ Софийская первая летопись старшего извода, *Полное собрание русских летописей*, Москва, 2000, т. 6, вып. 1, стб. 360: „И князь же великий Андреи Александрович приведе царевича из Орды, и много зла створи крестьяном. Великий же князь Дмитрии Александрович съчтався съ братьею своею, царевича прогна, а боярь княжихъ Андреевых Александровича изнима“; Дж. Феннел, *Кризис средневековой Руси 1200–1304*, Москва, 1989, с. 193.

²¹ Ibid., p. 192. Nogajus konfliktavo su kunigaikščio Andrejaus rėmėjais – Volgos Ordos totoriais, žr., П. С. Борисов, *Политика Московских князей...*, с. 68.

²² Н. Ф. Котляр, Галицко-Вольнская летопись (Источники, структура. Жанровые и идейные особенности), *Древнейшие государства Восточной Европы* (Материалы и исследования). 1995 год, Москва, 1997, с. 154–155.

Traideniui tokia užsienio politika nebūdinga: jis nesikišo į Rusios kunigaikštysčių reikalus rytuose, rūpinosi pietų ir šiaurės kryptimis²³, nesipyko su Vaišvilko priešu Daumantu Pskoviškiu²⁴, vengė platesnio konflikto su totoriais²⁵.

Daumanto žūtis 1285 m. kovų metu istorijos šaltiniai prabyla apie keistus lietuvius. HM juos mini du kartus. Jie tarsi neturėtų kunigaikščio ar vado, bet dideli Voluinės kunigaikščio Vladimiro draugai, pasirengę keršyti už savo kunigaikštį Vaišvilką, todėl palaida plėšikų gauja jų nepavadinsi. Jie sukėlė pavojų Haličo kunigaikščio Levo sūnaus Jurijaus Lvovičiaus gyvybei.

Traidenio valdymo pabaigoje dėl Dorohyčino užėmimo ir prūsų apgyvendinimo prie Gardino atšalę santykiai su Haličo ir Voluinės kunigaikščiais pagerėjo. Traidenis 1280 m. palaikė Levo pretenzijas užimti Krokuvos kunigaikščio sostą – su rusais ir Nogajaus totoriais į Lenkiją nužygiavo jo brolio kunigaikščio Sirpučio vadovaujami lietuviai ir jotvingiai²⁶. Žygyje dalyvavo kunigaikštis Jurijus Lvovičius. Itin svarbu: **tuomet tėvas nesibaimino dėl sūnaus likimo**. Netrukus, 1282 m. antroje pusėje, lietuvių žygių taktikoje įvyko įsidėmėtinų pasikeitimų, kurie sutampa su spėjama Ldk Traidenio mirtimi tų metų pradžioje. Rugsėjo – spalio mėnesiais jotvingiai puolė Liubliną, lietuviai – Sandomierą. Grzegorz Błaszczyk įrodo, kad tai politinė akcija: lietuviai per Sandomiero žemę kirto Krokuvos kunigaikščiui Lešekui Juodajam²⁷. Šis žygis buvo suderintas su Voluinės kunigaikščio Vladimiro karių, vadovaujamų Slanimo kunigaikščio Vasilko, 1282–1283 m. akcija prieš Traidenio žentą Mazovijos kunigaikštį Boleslovą II²⁸. Pastarasis kovėsi dėl valdžios krašte su savo vyresniu broliu Konradu II. Krokuvos kunigaikštis palaikė Boleslovą. Kovose Jurijus Lvovičius nedalyvavo, ruošėsi savo vestuvėms Suzdalėje, tačiau karius į žygį išsiuntė²⁹. Labai miglotos 1284 m. lietuvių ir barčių iš Gardino žygio į Lenkiją aplinkybės. Nežinoma, ką puolė. Tyrinėtojai spėlioja: arba Mažąją Lenkiją, arba Mazoviją. Gal net teikė pagalbą Boleslovui II³⁰. Tačiau vėlesnių žygių tikslai iš dalies prieštarauja lietuvių pagalbos Traidenio žentui 1284 m. variantui. 1285 m. pradžioje, kai rusų kunigaikščiai su totoriais įsiveržė į Vengriją, Boleslovas II, palaikomas Lešeko Juodojo, puolė vakarines Voluinės teritorijas. Žinią gavo kunigaikštis Levas. Totoriai jį paleido namo. Jis surengė atsakomąjį žygį³¹. Bendražygiais pakviečiami „keistieji“ lietu-

²³ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 134.

²⁴ S. C. Rowell, *Between Lithuania and Rus': Dovmont-Timofey of Pskov, his life and cult*, *Oxford Slavonic papers*, new series, 1992, vol. 25, p. 12–13; S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje. 1295–1345*, Vilnius, 2001, p. 56.

²⁵ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 134.

²⁶ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 140; B. Włodarski, *Polska i Ruś*, s. 197; R. Batiūra, *Lietuva tautų kovoje...*, p. 166. Pritaria G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków...*, s. 48.

²⁷ G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków...*, s. 48–50.

²⁸ B. Włodarski, *Polska i Ruś...*, s. 200–201.

²⁹ Žr. 18-ą nuorodą.

³⁰ G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków...*, s. 50.

³¹ B. Włodarski, *Polska i Ruś...*, s. 202–204; G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków...*, s. 50–51.

viai. Jie pavėlavo³². Tyrinėtojai išvardija kelis vėlavimo motyvus: didelės lietuvių pajėgos tuo metu puolė Tverės žemę³³ (vadinasi, šie žmonės galėjo būti susiję su Ldk Daumantu), lietuvių kelią prailgino pavasario polaidis³⁴, gal nenorėjo pulti savo sąjungininko Boleslovo II³⁵. Trečiasis motyvas atkrenta. Šie lietuviai atvyko kaip klusnūs kunigaikščio Vladimiro draugai, sąjungininkai, kurių draugai reikėjo paramos prieš Traidenio žentą. Susikrimtę dėl vėlavimo, jie ėmė prašyti Vladimiro, kad nukreiptų juos kur nors kitur. Vladimiro kunigaikštis atsiminė kitą savo priešą – Lešeko Juodojo draugus liubliniečius, todėl lietuvius pasiuntė plėšti Liublino žemę³⁶. Kaip regime, lietuviai puolė jei ne Boleslovo II, tai nors jo sąjungininko Krokuvos kunigaikščio žemes. Todėl šis lietuvių žygis ir plėšikiškas, ir politinis. 1286 m. į pagalbą į Voluinę atžygiavusių „keistųjų“ lietuvių tikslai ne kažin kuo skyrėsi nuo visų minėtų po Traidenio mirties 1282 metais. Kunigaikštis Vladimiras Vasilkovičius su Jurijumi Lvovičiumi ėmė telkti kariuomenę prieš Boleslovą II. Vladimiras, kaip ir prieš metus, pasikvietė lietuvius. Staiga Haličo kunigaikštis Levas Danilovičius suvokė apie sūnaus gyvybei iškilusią grėsmę ir skubiai susigrąžino jį iš žygio. Kai kariuomenė pasiekė Melniką, Levo pasiuntinys perspėjo sūnų nežygiuoti su lietuviais, nes tėvas buvo nužudęs jų kunigaikštį Vaišvilką – dar užsinorės atkeršyti³⁷. Sūnus pakluso.

Palyginkime: 1280 m. Jurijus Lvovičius žygiavo su Traidenio lietuviais į Lenkiją ir nebijojo, bet po šešerių metų, vėl akis į akį susitikus su lietuviais, jam iškilo grėsmė tapti be priekaištų veikiančio kraujo keršto už Vaišvilką atpirkimo auka. Manau, kad dramatiška aplinkybių kaita liudijo esminius pokyčius Lietuvos valdžioje po Traidenio. Lietuvą jau kelerius metus valdė kunigaikštis (ar kunigaikščiai), kuris: a) ketino atkeršyti už Vaišvilką, vadinasi, turėjo laikyti save mindaugaičio įpėdiniu, b) kovojo prieš Traidenio politinį palikimą suartėti su Mazovija per žentą Boleslovą II (o per jį gal ir su Krokuvos kunigaikščiu), c) buvo priešiškas XIII a. II pusės Šiaurės Rytų Rusios politinei sistemai, kurioje būta įtakingų, Traideniui nepriešišku veikėjų: su jais velionis Ldk bent jau nesipyko. Iš tų laikų žinome didžiojo kunigaikščio Daumanto (1285 m.) ir būsimųjų gediminaičių pirmtakų vardus (nuo 1289 m.)³⁸. Vadinasi, esami faktai nepatvirtinti-

³² *HM*, str. 888–889: „... Левъ ... и посла ко братоу своему Володимерови река емоу тако брате сложимъ с себе соромъ сей пошли возведи Литвою на Болеслава. Володимер же посла Доуная возводитъ Литвы. Литва же обещаея емоу тако створити. ... Литва же не приспе на рокъ...“.

³³ H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 147.

³⁴ B. Włodarski, *Polska i Ruś...*, s. 203; plg., *HM*, str. 889: tuo metu pavasaris „... оуже реки растекаютьс“.

³⁵ G. Błaszczak, *Dzieje stosunków...*, s. 50. Autorius cituoja R. Wróblewskio magistro darbo *Obrona Polski przed najzdzami Jaćwingów i Litwinów w XIII w.* (1966) rankraštį, tačiau pats linksta pritarti B. Włodarskio minčiai apie polaidžio trukdymus.

³⁶ *HM*, str. 889–890.

³⁷ *HM*, str. 891: „... Левъ. река емоу тако с(ы)ну мои Юрьи. не ходи самъ с Литвою. оубиль я князя ихъ Воишелка. лобо восхотять мьсть створити...“.

³⁸ E. Gudavičius, *LDK valdovai...*, p. 10–11; E. Gudavičius, *Lietuvos istorija...*, p. 73–74.

na Vaišvilko ir Traidenio giminystės, prieštarauja ir jo giminiavimosi su Daumantu prielaidoms. O tuo metu 1284–1286 m. gimusiam antrajam Boleslovo II ir Sofijos Boleslovienei (Gaudimantės Traidenytės) sūnui suteiktasis senelio Traidenio vardas³⁹ iš tikrųjų galėjo netiesiogiai demonstruoti vieno iš Mazovijos kunigaikščių politinę poziciją potraideninės Lietuvos „karaliui“. Deja, ir draugystę, ir erzinantį priešišumą.

Šioje istorijoje egzistuoja lietuvių keršto už Levo Danilovičiaus nužudytą giminaitį Vaišvilką veiksnys. Tačiau šito siekė ne Ldk Traidenio palikuonys, o kiti. Jie turbūt prisidėjo prie Traidenio šalininko kunigaikščio Skomanto⁴⁰ pasitraukimo į Prūsiją iki 1284 m. vasaros (tais metais jis atveda kryžiuočių kariuomenę į Gardiną⁴¹): Ylivos apylinkėse iš Vokiečių ordino krašto magistro Konrado Tirsbergiečio jis gavo žemių 1285 04 18⁴² ir netrukus mirė. Skomanto persikėlimą pas priešus galima laikyti vienu iš liudijimų apie Lietuvoje vėl pražūsi nedidelį vidaus karą, t. y. galime kalbėti apie akcijas prieš velionio Ldk Traidenio šalininkus. Kitas faktas: gal dėl įvykių Lietuvoje pas buvusį Traidenio draugą Haličo kunigaikštį Levą atvyko du lietuviai didikai – Tautenis ir Mantsiekis⁴³. Dėl Tautenio netgi turime užuominų, kad jis – iš Skomanto žmonių⁴⁴.

Po 1286 m. priešiški Boleslovui lietuvių žygiai į Mozūrus baigės. Turint omeny šio laikotarpio istorijos šaltinių trapumą, tai beveik sutampa su Ldk Daumanto žūties data 1285 m. pavasarį. Gediminaičių pirmtakai su Boleslovu II, nuo 1294 m. visos Mazovijos kunigaikščiu, palaikė taikius, draugiškus santykius. Pirmi bendradarbiavimo daigai kalėsi 1290 m. – tai Jasbučio žygis į Kujavus per draugišką Mazoviją⁴⁵. Jie sutampa su abiejų Mazovijos Siemovitaičių susitaikymu 1289 m.⁴⁶ Atrasti gediminaičiams vietą šioje trapioje giminystės ir neapykantos

³⁹ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków, 1895, s. 437; G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków...*, s. 107. Žr. 5-ą nuorodą.

⁴⁰ Traidenis ima bendradarbiauti su Skomantu savo valdymo pradžioje, žr.: H. Paszkiewicz, *Jagiellonowie...*, s. 130–131.

⁴¹ Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, Vilnius, 1985, p. 213–214; Petri de Dusbürg, *Cronica terre Prussie, Scriptores rerum Prussicarum*, Hrsg. von Th. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig, 1861, Bd. 1, s. 147 (223 (218)).

⁴² *Preußisches Urkundenbuch. Politische Abtheilung*, Bd. 1, Hf. 2, Hrsg. von A. Seraphim, Nr. 464.

⁴³ [Be datos] Haličo kunigaikštis Levas apdovanoja žemėmis du lietuvius brolius – Tautenį (Тутенуй) ir Mantsiekį (Монтсек), *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej, z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie ...*, wyd. [O. Pietruski i L. Tatomir], Lwów, 1868, t. 1, Nr. 4, s. 5–6.

⁴⁴ Tautėnai, kaimas Leipalingio apyl., Lazdijų rajone, žr. *Lietuvos TSR administracinio teritorinio suskirstymo žinydas*, Vilnius, 1976, t. 2, p. 315. Šiose vietose XVI a. I pusėje buvo su Skomantu susijusi infrastruktūra: *Skomanto dvarvietė | sėdėjimas, Skomanto kaimas ir Skomanto kelias*; plačiau – šių eilučių autoriaus rengiamoje monografijoje „Traidenis“.

⁴⁵ Tiesa, 1287 m. lietuviai, prūsai, žemaičiai ir kt. puolė Dobrynės žemę. Manoma, kad tai plėšikų gauja, žr.: G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków...*, s. 51–53, 89–91.

⁴⁶ B. Włodarski, *Polska i Ruś...*, s. 219.

grandinėje labai sunkus ir nedėkingas darbas. Atėjo nauji valdovai, pasikeitusios aplinkybės koregavo politines simpatijas ir antipatijas. Viena aišku, naujosios Lietuvos valdovų dinastijos pradininkai atstatė gerus ryšius su Mazovijos valdovu – Traidenio žentu, kartu taikėsi su Voluinės kunigaikščiu, velionio Vladimiro Vasilkaičio (Traidenio priešo) paveldėtoju Mstislavu Danilovičiumi. Būsimųjų Ldk Vytenio ir Gedimino tėvo brolis 1289 m. atidavė Voluinei Valkavyską, nes lietuviams reikėjo taikos su kaimynais pietuose⁴⁷. Surinkti tiesioginiai ir netiesioginiai duomenys nepatvirtina Ldk Traidenio giminystės su Mindaugo šeima, neleidžia 1285 m. minima Ldk Daumantą vadinti jo giminaičiu ar sūnumi. Remiantis Bažnyčios kanonų teise, pastebėta: gediminaičiai negalėjo būti Traidenio giminaičiai⁴⁸. Tačiau giminystės ryšių tarp tolimų netiesioginių Mindaugo giminaičių ir būsimųjų gediminaičių XIII a. II pusėje atmesti negalima. Traidenis iš aptartosios giminių linijos lyg „iškrinta“, nors jo Kernavę valdys gediminaičiai: paskutinysis – kunigaikštis Aleksandras Vygantas iki 1392 m.⁴⁹ Visgi Traidenis negalėjo būti toks vienišas, nežinia iš kokios giminės kilęs kunigaikštis. Edvardo Gudavičiaus tyrimas parodė, kad lietuvių kunigaikščiai buvo gausus, hierarchizuotas, gana uždaras ir pačios įvairiausios giminystės (kraujo ir dirbtinės / adaptavimo) ryšiais vidiniai stipriai integruotas XIII a. visuomenės sluoksnis⁵⁰. Jo rankose buvo valdžia. Bet Lietuvos valstybės susidarymo ir monarcho valdžios įtvirtinimo peripetijos lėmė, kad kunigaikščių sluoksnis fiziškai labai nukentėjo. Kunigaikščių mažėjimo tendencija yra nenuginčijama. Dabar sunku pasakyti, iš kurios hierarchinės pakopos buvo Traidenis. Aišku tik, kad ne iš aukščiausios. Todėl itin aktualūs yra Zenono Ivinskio argumentai: politiškai Traidenis artimesnis Trenio-tai, todėl galėjo sietis su Mindaugo giminės šalutine šaka – jo svainiais. Ateidamas jis rėmėsi Lietuvoje jau nusistovėjusia sosto paveldėjimo (nepotine) teise⁵¹. Kaip regime, Z. Ivinskis atskyrė sąvokas „giminė“ ir „šeima“. Tokio tikslumo stokoja ne vienas pirmųjų Lietuvos valdovų giminiavimosi problemų tyrinėtojas. Hipotezė apie Traidenio ryšius su Mindaugo giminės šalutinės šakos atstovais lieka nei paneigta, nei įrodyta.

⁴⁷ *HM*, str. 933: „Тогда же Литовский князь Бодукидь. и братъ его. Бодувидь. даша князю Мъстиславоу. город свои. Вольковьескъ абы с ними. миръ держаль“.

⁴⁸ S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje. 1295–1345*, Vilnius, 2001, p. 57. Jis nepitaria išvadoms apie LDK pirmųjų valdovų giminiavimąsi nuo Mindaugo, atmeta giminystės galimybę tarp Traidenio ir pirmųjų gediminaičių. Traidenio provaikščio Boleslovo Jurijaus Haličiečio vedybos su Gedimino dukterimi Eufemija 1331 m. būtų kanonų teisės pažeidimas dėl kraujomaišos tarp giminaičių. E. Gudavičius taip pat abejoja tiesioginiu Traidenio ir gediminaičių giminiavimusi. Mano, kad tarp jų veikiausiai galėjo būti šalutinis ryšys, žr.: E. Gudavičius, *Lietuvos istorija...*, p. 74.

⁴⁹ Z. Wojtkowiak, *Litwa Zawilejska*, s. 52.

⁵⁰ E. Gudavičius, 1219 metų sutarties dalyviai ir jų vaidmuo suvienijant Lietuvą, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, 1982, t. 22, p. 33–45.

⁵¹ Z. Ivinskis, Traidenis, *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1964, t. 31, p. 364.

IŠVADOS

Faktografinė medžiaga, kuria pagrindžiamas Ldk Traidenio giminiavimas su Mindaugo gimine ar šeima, to neįrodo. Traidenis tiesiogiai nesigiminiavo su Mindaugo šeima, nors galėjo sietis su jo gimine šalutiniais ryšiais. Nesigiminiavo jis ir su gediminaičių pirmtakais. Nėra duomenų, kurie paneigtų giminybę tarp Mindaugo giminės ir gediminaičių.

Gauta 2003 03 04

Artūras Dubonis

THE FIRST RULERS OF LITHUANIA: KINDRED LOVE AND DEADLY HATE

S u m m a r y

This article is based on the analysis of the facts used by historians to ground relationship of Grand Duke Traidenis (1269–1282) to the family and kin of the first Lithuanian monarch Mindaugas (killed in 1263). Kinship ties of Traidenis are important, because he becomes the fundamental link connecting the rule of Mindaugas to the dynasty of Gediminas (established in 1286–1289). A conclusion is drawn that Traidenis was not related with the family of Mindaugas, but could be tied to his kin by indirect links. Traidenis was not among the foremost in the hierarchy of Lithuanian dukes during the rule of Mindaugas and was not related with the predecessors of Gediminas either. However, there are no facts to disprove relationship between Mindaugas and Gediminas.